

РЕЦЕНЗИЯ

**на проф. МИХАИЛ ДИМИТРОВ НЕДЕЛЧЕВ, Нов български университет
за дисертационния труд „ПОЕЗИЯТА НА БИНЬО ИВАНОВ.**

БИОГРАФИЧНИ И СОЦИОКУЛТУРНИ КОНТЕКСТИ”

на ИЛИЯНА НИКОЛАЕВА ИВАНОВА

**по процедурата за провеждане на защита за присъждане на научната и
образователна степен „д о к т о р”**

1. Данни за процедурата за провеждане на защита на дисертационния труд

Процедурата във връзка с провеждането на защита на дисертационния труд на Илияна Николаева Иванова на тема „Поезията на Биньо Иванов. Биографични и социокултурни контексти” се провежда с решение на Факултетен съвет на Филологическия факултет в ЮЗУ „Неофит Рилски” /Протокол № 8 / 13.09.2016 г./ по научната специалност Теория и история на литературата, професионално направление 2.1. Филология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки. Кандидатката е завършила редовна форма на докторантско обучение в Катедрата по литература при Филологическия университет от 11 февруари 2013 г. до днес. Висшето си образование като бакалавър „Българска филология” Илияна Иванова е получила през 2011 г. в ЮЗУ „Неофит Рилски” в Благоевград, а магистратура „Литературознание” е завършила в СУ „Свети Климен Охридски” в София. По процедурата са спазени всички изисквания на закона и на вътрешните правилници на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

2. Обща преценка и анализ на дисертационния труд

Темата на дисертационния труд „Поезията на Биньо Иванов. Биографични и социокултурни контексти” е не само добре формулирана, но и добре намерена, защото Биньо Иванов безспорно е един от големите поети на България от късната социалистическа поезия (60-те – 80-те години на XX век), като името му получи полагаемата му се широка публичност истински едва в последното десетилетие на века и в първите години на XXI век. Същевременно за Биньо Иванов се пише трудно – не само заради вътрешната тематична и стилова усложненост на неговата поезия на фона на доминиращото стихотворско производство през епохата, но и заради редица биографически и текстологически неразрешени досега енигми. Дисертантката Илияна Иванова е успяла да намери свой специфичен ракурс към разглеждането на тази изнъредно сложна проблематика. И което е още по-важно:

ограничила се е в изследването си до няколко конкретни теми, което придава пригледност и композиционна стройност на работата ѝ, не се е опитала да обхване „всичкостта” на безкрайната художествена и персоналистическа вселена Б и н ъ о И в а н о в.

Дисертацията е в обем 207 страници (обем, удовлетворяващ всички изисквания), като е композирана в три глави и увод и заключение.

Първата глава е посветена на *критическата рецепция* на поезията на Биньо Иванов. Авторката добросъвестно е описала (включително и чрез множество цитати) какви са публикуваните и непубликуваните рецензии и първите проблемни и портретни статии за книгите и за литературната личност на Биньо Иванов. Не бихме могли да очакваме, че тя ще представи тази рецепция в цялата ѝ литературноисторическа и социокултурна дълбочина. Защото основното тук е затрудненото, „предотвратеното”

съответно на таланта му и на значимостта на творчеството му критическо оценяване и литературноисторическо утвърждаване. Репресията на комунистическата тоталитарна цензура и на цялата иерархично изградена литературна култура, доминирана от доктрината на социалистическия реализъм и на узурпирания от също иерархично построения Съюз на българските писатели литературен живот, драматично се ставарваха в продължение на много години върху личностното и общественото битие на Биньо Иванов. Т.е., критическата рецепция на Биньо Иванов не бе *нормална, екстензивна, последователна*. Затова истинската, реалната критическа рецепция трябва задължително да включва и формите на неформалното общуване на писатели и критици с Биньо Иванов, т.е., то има и един „подводен” пласт, за който ние, приятелите и общувалите десетилетия с Биньо Иванов натрупахме достатъчно сведения (като се почне от казаното от Екатерина Йосифова в анкети, интервюта и кратки изказвания и се стигне до по-пространни мемоари, включително и ред текстове на покойния наш общ приятел и литературен съмишленик проф. Енчо Мутафов и мои собствени). Нещата се усложняват и със съществуването пак от тези две десетилетия на цяла голяма поредица от стихотворения, посветени на Биньо Иванов, дарени му в ръкопис или в машинописни преписи, грижливо съхранени от поета и подредени в нарочна папка от архива му (добре познат на дисертантката). Абсолютно несъгласие буди в мен преценката за рецензията на Симеон Хаджикосев за дебютната стихосбирка „До другата трева”: „Рецензията на Симеон Хаджикосев е

по-трезва, в нея няма тази емоция, погледът е по-дистанциран и успява да види слабостите, не само качествата на тази поезия.”(с. 9 от дисертацията). Голямата поезия на Биньо Иванов няма слабости, тя просто ни задължава да я четем, да и позволим да ни омагьоса, да япомним и знаем. Текстът на Симеон Хаджикосев за съжаление е откровено „поръчков” и това добре проличава в контекста на десетките негови свръхположителни рецензии и статии за посредствени стихотворци – образцови соцреалисти и – от друга страна – на ред негови критични статии за други големи алтернативни поети от епохата. Такъв (в още по-голяма степен) е и текстът на Иван Спасов. Оптиката за тяхната днешна преценка трябва да е съвсем различна, уклонена,

В своето изследване дисертантката е добре улеснена от издадения през 2009 г. от Регионална библиотека „Емануил Попдимитров” отлично направен *биобиблиографски указател*, както и от приложената към сборника на Департамент Нова българистика на НБУ „Биньо Иванов в българската литература и култура”, 2010 г. библиография (ще отбележа, че в своя „Авторферат” дисертантката неправилно посочва, че този сборник „включва вече познати текстове”; те в основната си част няма откъде да бъдат „познати”, тъй като са доклади и изказвания от нашата конференция, като само някои от тях са публикувани преди излизането на книгата – месец-два преди това – в „Литературен вестник”).

Много важен феномен на социокултурното битие на поезията и на литературната личност (опубличностената в колективното съзнание на някакви публики представа за личността му) на Биньо Иванов е двойствеността на тази публичност. Биньо Иванов има една много мощна и специфична регионална, местна публичност – в Кюстендил и в Бараково-Кочериново, в Дупница и в Благоевград. Тя и до днес е оставила ясни следи.

Нещо повече: паметта за него и за биографическите му деяния и за творческите му осъществявания се трупа. Митологиите се разрастват. В Кюстендил говорехме за *кюстендилска поетическа школа*, чиито несъмнен лидер бе Биньо Иванов, въпреки опитите да бъде маргинализиран и в битов, и в обществен план в града (тази школа включваше, разбира се, на първо място неговата поетическа сестра Икатерина Йосифова, но и поети като Михаил Калдаръмов и отец Стоян Раненски; Борис Роканов не издържа на това доминиращо присъствие на големия поет Биньо Иванов и предпочете да стане „пловдивски” поет). В целия регион могат и до днес да бъдат срещани носители на

тази памет, хора от различни професии, които не само разказват за Биньо Иванов, но дори и пазят негови архивни текстове. Безпримерно е в това отношение делото на двамата братя Панайотови от село Бараково – не само публикуваните две големи книги „Неразчетеният Биньо Иванов”, 2014 г., съставител Методи Панайотов и „Ние, децата от Балабановата фабрика”, 2012 г., автор Методи Панайотов, но и особено уникалният частен музей за Балабановата фабрика в тяхната бащина къща в Бараково с кътовете на поетите Никола Вапцаров и Биньо Иванов.

Наред с тази регионална публичност, ние упорито градяхме през годините общонационалната публичност на/за Биньо Иванов. И тя наистина се разширяваше, приемаше разнородни форми, измерения, посоки – въпреки или може би именно поради всевъзможните съпротиви. Алтернативността „победи” в българската литературна култура – това е ясно, въпреки нежеланието на писатели от миналото и на днешни специалисти-литературоведи да го признаят ясно и категорично. Това е една голяма и неразработена тема.

Въпреки че не дефинира тази двойственост от публичността на Биньо Иванов, Илияна Иванова ясно се основава в своето изследване на тази първа, регионална публичност (без да го заявява). Тя е имала прекрасната възможност да ползва запазените в семейството на поета архиви, разговаряла е с братята Панайотови. Самият избор на анализирани в следващите глави Биньо-Иванови произведения също говори за един такъв интуитивно направен избор. Всичко това е извънредно плодотворно и в дисертационния труд съвсем не са изчерпани всички възможности, но все пак и направеното е достатъчно за поставената изследователска задача. (Ще добавя, че по отношение на тази реализирана през десетилетията регионална публичност, изследователите имат добре проучените примери на толкова стабилно осъществена - достигаща до пресъздаване и преназоваване на всичко наоколо - бургаска публичност на Христо Фотев и на предизвиканата от ранната му поезия пловдивска публичност на Иван Теофилов. Знаем, че и двамата тематизираха в поезията си всичко това с насищане чрез мотиви и реалии.)

Втората, централната и най-обемна глава от дисертацията, озаглавена твърде общо „Биографични и социокултурни контексти в поезията на Бишньо Иванов”, е разделена на три части с оглед на тематичните конкретизации във всяка от тях. Първата е „Темата за природата в поезията на Биньо Иванов”. Тук в основата стои

една твърде спорна теза на колегата проф. Антоанета Алипиева, че ако стихосбирките на Биньо Иванов не се били забавили при публикуването си, неговата поезия би се вписала и тематично и стилово в лириката на поетите от 60-те години. Тук очевидно се има предвид монументалния текстови масив натрупан от т.н. *априлски поети*. Известно е пристрастието на колегата Антоанета Алипиева към това стихотворско производство. Моето становище е съвсем различно. Голямата поезия на Биньо Иванов категорично се разграничава от общите интонации, от патоса на „априлци” – включително и при разработването на тази тема.

Същевременно, точно тук, при тази тема, се проявява предпочитанието на дисертантката към така определената от мен регионална публичност. (В тези глава тя пише и следното: „Според Пламен Дойнов именно Константин Павлов, Николай Кънчев и Биньо Иванов са тримата автори, които са представители на алтернативния канон на социалистическата литература.” Очевидно авторката не е чела моята серия разработки, където защитавам вече две десетилетия концепцията за „тримата големи поети от късната социалистическа епоха”. Това – между другото.) Самият избор на анализираният тук стихотворения говори за това: „Градско” и особено „Рилска река”.

В частта „II. 2. Проблематичната родина” са може би най-сполучливите паралели с поезията на редица автори – от Николай Кънчев до Едвин Сугарев. Обикновено при анализите на поезията на Биньо Иванов тази проблематика се пренебрегва или направо подценява. А тя наистина е твърде съществена – при това не само в ранната му лирика. Тук авторката избира за център известното „Вятър иде и аз те обичам”, но анализът би могъл да бъде обогатен и с привличането на още цяла поредица творби. Част „II. 3” е посветена на поемата на Биньо Иванов „Гостуване в родната ми фабрика за хартия”. Имам особено пристрастие към тази творба – не само защото един неин вариант ми е посветен (вж. съставеното от мен издание „Биньо Иванов. Неизвестни и антологични стихотворения”, 2009 г.). Тя наистина е едно централно произведение, една „инициационна творба”, както се изразява един наш колега (Радосвет Коларов). От тази творба тръгва цялата поредица от стихотворения и къси поеми с работническа тематика – макар и вече не така пряко свързани с конкретната фактура на знаменитата Балабанова фабрика. Обяснил съм в моите текстове, че комунистите се бояха от прякото говорене в поезията на реалните, автеничните „работнически гласове” – назовал съм това „оняроинтелигентския синдром”. Това обяснява, според мен, дългогодишното

непечатане на тази творба, което и дисертантката посочва. Този анализ (с привличането на най-различни широки контексти) е безспорно най-силната част на дисертацията. Тук наистина добре са използвани натрупаните от братята Панайотови сведения, събраната от тях не само фактология, но и възпроизвеждането на самата култура и социален бит на живеещите и работещите тук. А в творбата си Биньо Иванов не само прави в подтекста една силна реконструкция, но и пределно иронично пресъздава спекулативното социалистическо „преустройство” на фабриката.

Четвъртата част на тази най-обширна, централна глава „За (не)премълчанията на Биньо Иванов” взема две представени чак в един съмсем късен период негови произведения – стихотворенията „Пражки бензин, януари 1969”, посветено на великата саможертва на младия чех Ян Палах и „Ще ме убият”, съхранено единствено в моя личен архив. Свидетелствувам, че независимо от някои левичарски (по-скоро в „западен смисъл” – като например ранното му увлечение по Че Гевара), Биньо Иванов бе с последователни антикомунистически възгледи, затвърдени именно след задушаването на Пражката пролет. За това свидетелствува и несъбраната му и дори не цялостно библиографски описана негова публицистика, предимно в „сините” кюстендилски издания след 1989 г.. Същевременно, обаче, трябва да подкрепим и извода на Илиана Иванова от финала на този раздел: „Непремълчаването (не съм убеден, че това е най-добрият „термин” – бел. моя, М.Н.) в поезията на Биньо Иванов не е насочено само срещу комунистическата власт. То е атакуване на всяка лъжа и несправедливост по принцип, независимо кой ги изрича или извършва.” (с. 88). Инак и не бихме говорили за него като за голям поет. И все пак политическата истина винаги е конкретна.

Едно връщане към регионалното, местното, семейно-интимното се случва в последната, пета част на тази глава: „Родителите”. Знаем и че мотивите за майката и бащата доминират в поезията на този голям поет. Та може ли някой да забрави това „узрява гробът на баща ми” или „Майчице, / какви коне излизаха от вуйчовия двор”, или наистина „Гласът ти нисък, който / ме е извел от тишината”. С основание тук отново е привлечен като свидетел Методи Панайотов (с. 103), както и писателя и бивш депутат Юрий Юнишев и това придава допълнителна достоверност на литературоведския анализ. И отново добри паралели с лирически творби на редица поети – от Христо Фотев до таврийския поет Владимир Калоянов.

Финалната глава на дисертацията (III.) обхваща и представя архивите на Биньо Иванов. Тя съвсем не стои като някакво странично „приложение” към общия текст, защото и в хода на цялостната разработка много често се споменават варианти на различни произведения, говори се именно за архивите и т.н. Разбира се, самата дисертантка посочва, че и тук, в нейната работа, всичко това не е направено съвсем цялостно и системно (тя пише: „В настоящото изследване няма да успея да разгледам всичко задълбочено, защото ще се отклоня значително от темата, поставена в заглавието” – с. 119). Като литературовед, който също е работил с архивни текстове на Биньо Иванов (включително и с редицата пазени от семейството папки), мога да посоча, че това е една извънредно трудна текстологическа дейност. Част от ръкописите са извънредно нечетливи; в едни и същи тетрадки са записани наброски за произведения от различни жанрове; вариантите са многобройни и т.н.

Дисертантката Илиана Иванова се е насочила при своето изследване към непроучени досега дялове на ръкописното наследство на поета – след като първоначално е направила един общ преглед на съдържанието на предоставените ѝ папки. Тя се спира по-специално на стихотворението „Като на”, на пиесата „Уличен празник” (където посочва създаването от самия автор на своеобразни интертекстове, вмъкване на фрагменти от стихотворенията в новосъздавания и незавършен докрай текст), както и на по-ранни варианти на някои от най-известните стихотворения на Биньо Иванов: „Утрин и после”, „Спокойствие” (ранен вариант на „Гласът ти нисък, който...”) и т.н. Варианти и просто факсимилета на различни текстове от архива са дадени като тринадесет приложения и в края на дисертационния труд. Всичко това безспорно увеличава приносния характер на дисертационния труд.

В заключението си авторката посочва, че при цялостното разгръщане на изследването са търсени връзките на художествените текстове с авторската биография. И в много пасажии от дисертацията, това е сторено успешно.

3. Научни приноси на дисертацията

За всички нас – като литературни историци – е ясно, че поезията и творбите на Биньо Иванов в други литературни жанрове, неговото така проблематично биографическо осъществяване, формите на съграждането на литературната му личност, ще предизвикват занапред в десетилетията появата на все повече и повече

цялостни монографични, включително и дисертационни, изследвания. Трудът на Илияна Николаева Иванова е един от първите. Една от големите му заслуги е въвеждането в научен „оборот“ на редица непознати текстове и варианти на познати произведения от различни архиви.

Дисертацията е снабдена с една доста подробна библиография.

4. Преподавателска работа, публикации и участие в научни форуми на дисертантката

В рамките на своето обучение по докторантската програма, Илияна Иванова е работила успешно и повече от две години като хоноруван асистент в ЮЗУ „Неофит Рилски“.

По темата на дисертацията си тя е публикувала шест (6) текста в различни научни (включително и чуждестранни) издания. Има и други публикации с литературоведска проблематика.

Участвала е в осем (8) научни форума – предимно конференции и една кръгла маса.

5. Заключение

Посочените в рецензията достойнства на дисертацията ми дават основания убедено да предложа на уважаемите колеги от научното жури да присъдим на Илияна Николаева Иванова образователната и научна степен „доктор“. Лично аз ще гласувам „за“.

7 ноември 2016 г.

София

Рецензент:

(Професор Михаил Неделчев)